ВІДГУК ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора Орєхової Альвіни Іванівни

на дисертаційну роботу Єгіозар'яна Артура Генріховича

на тему «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. Підвищення економічної ефективності діяльності підприємств є передумовою стабілізації їх розвитку, гармонійного функціонування на цільових ринках, вирішення низки проблемних питань формування та реалізації експортного потенціалу. При цьому умови господарювання вітчизняних підприємств агропромислового виробництва характеризуються значним ступенем нестабільності та турбулентності. За таких обставин виникає необхідність застосування нових підходів до управління підприємствами, здатних забезпечити гнучкість їх політики, результативне функціонування та стратегічний розвиток. Останнє актуалізує питання достовірності та адекватності інформаційної бази економічного планування та управління діяльністю підприємств агропромислового виробництва, що забезпечується раціональним застосуванням інструментів моніторингу стану зовнішнього та внутрішнього середовища, а також необхідність посилення результативності виконання управлінських рішень, досягненню чого сприяє залучення інструментів контролінгу в системи управління діяльністю. Отже, можна констатувати, що дисертаційна робота Єгіозар'яна А.Г. виконана на своєчасну та актуальну тему.

Дослідження за темою дисертаційної роботи здійснювалося відповідно до плану науково-дослідної роботи Інституту тваринництва Національної академії аграрних наук України за темою «Ідентифікувати сценарії та

процедури відновлення виробничо-технологічного, агроекологічного та інноваційно-інвестиційного потенціалу молочного скотарства на деокупованих територіях» (номер державної реєстрації 0124U001624, 2024-2025 рр.), де автором запропоновано нові теоретичні, методологічні та практичні підходи щодо формування системи моніторингу, діагностики та в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

2. Рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Якісний аналіз дисертації свідчить, що здобувачем виконане достатньо глибоке вивчення теоретичного базису визначеної наукової проблеми. Список використаних джерел налічує 237 найменувань, серед яких наявні праці провідних фахівців з економічної теорії, аграрної економіки, аналізу господарської діяльності, моніторингу, економічної діагностики та контролінгу, нормативні, законодавчі та аналітичні матеріали. Дисертація характеризується чітким дотриманням при поданні матеріалів та результатів обраної автором логіко-структурної схеми дослідження. Сформульована мета та визначені завдання дослідження дозволили дисертанту вдало застосувати залучений методичний інструментарій. Зміст дисертації повною мірою відповідає обраній темі дослідження. Обґрунтовані в дисертації рекомендації пройшли виробничу апробацію, що підтверджується відповідними документами. Отже, отримані при виконанні дисертаційної роботи Єгіозар'яна А.Г. наукові положення, висновки та пропозиції є достатньо обґрунтованими та достовірними.

3. Ступінь новизни наукових положень. Наукова новизна дисертаційної роботи Єгіозар'яна А.Г. полягає в отриманні нового вирішення складної наукової проблеми обґрунтування теоретично-методологічних, методичних та прикладних засад розвитку систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

Найбільш суттєвими науковими положеннями, винесеними на захист є:

вперше:

– обґрунтовано концепцію створення адаптивної підсистеми

внутрішньогосподарського контролю в системі управління аграрними підприємствами, яка враховує баланс між централізацією та децентралізацією управлінських функцій, відповідає типу підприємства та специфіки організації і методики внутрішнього контролю, а також включає комплекс наскрізних показників;

– ідентифіковано архітектоніку механізму фінансово-економічної безпеки як складову частину системи управління підприємством, який відображає взаємозв'язок і взаємодію між різними процесами фінансово-господарської діяльності підприємства, а також поєднує фінансові та економічні методи й інструменти згруповані відповідно до функціонального призначення та категорій фінансово-економічної безпеки фінансового менеджменту;

– визначено підходи та процедури формування ефективної інформаційно-аналітичної підсистеми системи моніторингу й контролю фінансово-економічних результатів діяльності суб'єктів аграрного бізнесу;

удосконалено:

– методологічну основу моніторингу, діагностики та контролінгу результатів діяльності аграрних підприємств, яка поєднує загальнонаукові принципи пізнання з локальними підходами до фінансово-господарського контролю на основі застосування класифікації методичних прийомів контролю фінансово-економічних результатів;

– методичний підхід до внутрішнього моніторингу фінансової стабільності підприємства, заснований на концепції «витрати – реалізація – прибуток» та відповідній матричній моделі;

– методичний інструментарій оцінки ризиків фінансово-господарської діяльності підприємства, який зосереджений на виявленні ознак кризового фінансового стану, зокрема фінансової неспроможності, який базується на концепції життєвого циклу підприємства, що відрізняється від традиційного підходу, заснованого на припущенні про безперервність діяльності, що дозволяє більш точно оцінювати ризики та своєчасно виявляти загрози;

набуло подальшого розвитку:

– поняття контролю фінансово-економічних результатів як системи нагляду за фінансово-господарською діяльністю підприємств та інших суб'єктів господарювання для оцінки ефективності, законності операцій, виявлення резервів розвитку, а також визначення ієрархії моніторингу, діагностики та контролінгу в аграрному бізнесі;

– методологічні засади моніторингу фінансової стабільності аграрних підприємств через виокремлення ринкових та специфічних факторів їх фінансової неспроможності на основі розвитку інструментів моніторингу у фінансовому та нефінансовому напрямах;

– організаційні засади діагностики, моніторингу та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу, що включають обґрунтування принципів, завдань та методичних підходів до ефективного управління цим процесом з визначенням ключових аспектів наукової організації та планування контрольно-моніторингової діяльності;

– систематизацію фінансово-господарського контролю шляхом забезпечення взаємозв’язку між його елементами відповідно до поставлених цілей і завдань, визначенням основних етапів організації аналітичної роботи в менеджменті аграрних підприємств з розробкою шляхів їх впровадження для підвищення ефективності;

– методичний підхід до оцінки реабілітаційного потенціалу підприємства, в основу якого покладено метод ітерацій, що дозволяє враховувати специфіку роботи неплатоспроможних компаній, з обов’язковим обмеженням періоду оцінки лише тривалістю реабілітаційних заходів;

– підхід до створення комплексної системи бюджетування в межах стратегічного управління фінансово-економічними результатами підприємства, яка передбачає ідентифікацію та ієрархічне впорядкування ключових системних, методологічних та фінансових принципів її розробки, а також структури комплексної системи бюджетування та окреслено основні етапи її впровадження, що забезпечують ефективне планування й контроль

фінансових потоків підприємства.

4. Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення роботи полягає у створенні теоретичних та методологічних основ, методичних і практичних рекомендацій з розвитку систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання підприємствами агропромислового виробництва, іншими суб'єктами вітчизняного аграрного бізнесу та органами державного управління агропромисловим розвитком наукових розробок та практичних рекомендацій з побудови систем моніторингу і контролю в менеджменті основної діяльності. Наукові положення дисертації Єгіозар'яна А.Г., методичні та прикладні розробки знайшли відображення в практичній діяльності ТОВ «Українська агроінвестиційна компанія» м. Харків (довідка № 1/253/24 від 17.12.2024 р.), ТОВ «Агро Контур» Сумського району Сумської області (довідка № 144 від 24.12.2024 р.), ФГ «Натон» Сумського району Сумської області (довідка № 127 від 25.12.2024 р.), а також в навчальному процесі при підготовці здобувачів ступеня доктора філософії в Інституті тваринництва Національної академії аграрних наук України (довідка № 394-01/а від 26.12.2024 р.).

5. Відповідність дисертаційної роботи та реферату вимогам МОН України. Представлена дисертаційна робота Єгіозар'яна А.Г. на тему «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 371 сторінці. Дисертаційна робота містить 18 таблиць та 36 рисунків.

У першому розділі розглянуто генезис понятійно-категоріального апарату моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті підприємств

та об’єднань аграрної сфери, окреслено засади управлінського контролю та забезпечення системності прийняття рішень в розвитку суб'єктів аграрного бізнесу, а також обґрунтовано теоретичний базис інтеграції систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджмент підприємств та об’єднань аграрного бізнесу.

У другому розділі обґрунтовано принципи побудови систем моніторингу, діагностики та контролінгу, ідентифіковано методологічні засади вибору контрольних показників та індикаторів в стратегічному, тактичному та оперативному управлінні, а також визначено типологію системи діагностичних та контрольних показників в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

У третьому розділі визначено динамічні тенденції зміни економічних результатів діяльності вітчизняних суб'єктів аграрного бізнесу, організаційно-управлінські тенденції здійснення контрольно-моніторингового процесу в їх менеджменті, а також окреслено аналітичний та організаційний інструментарій контролю економічних результатів діяльності суб’єктів аграрного бізнесу.

У четвертому розділі розроблено підходи до формування механізмів моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу, обґрунтовано напрями трансформації механізмів моніторингу, діагностики та контролінгу у відповідні системи в менеджменті підприємств та об’єднань аграрного бізнесу, а також ідентифіковано засади реалізації інструментального та функціонального підходів до побудови систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу.

У п’ятому розділі обґрунтовано напрями та шляхи реалізації заходів внутрішнього моніторингу економічної та фінансової стабільності суб'єкта аграрного бізнесу, визначено склад та процедури вибору стратегічних альтернатив побудови та трансформації систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті підприємств та об’єднань аграрного бізнесу, а

також окреслено засади інформаційної підтримки управлінських рішень в підвищенні конкурентоспроможності, економічної ефективності та економічної безпеки діяльності суб'єктів аграрного бізнесу.

Дисертація Єгіозар'яна Артура Генріховича на тему «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» за обраним напрямом дослідження, його предметно-об'єктною сферою та змістом відповідає паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Обсяг та оформлення дисертації є такими, що відповідають діючим вимогам до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора наук. Реферат дисертації повністю відповідає її змісту та достатньо повно його розкриває.

6. Повнота викладу здобувачем основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 28 наукових працях загальним обсягом 18,3 друк. арк., 16 одноосібних, в тому числі: 20 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях з економічних наук, 3 статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях, які індексуються у міжнародних наукометричних базах Scopus та WoS, а також 5 публікацій в інших виданнях.

Ознайомлення з науковими статтями автора дозволяють стверджувати, що вони достатньо повно відображають основні положення та результати дослідження, представленого в дисертаційній роботі. Вимоги щодо оприлюднення у відкритому друку результатів досліджень, представлених в кваліфікаційних роботах на здобуття наукового ступеня доктора наук дотримано.

7. Зауваження до дисертаційної роботи та дискусійні питання. Не дивлячись на достатньо високий науковий рівень підготовки дисертаційної роботи необхідно звернути увагу на наявні в ній окремі недоліки та дискусійні положення:

1. При розгляді питань дотримання системності прийняття управлінських рішень з використанням контрольної інформації, яка утворюється в процесі реалізації моніторингових, діагностичних та контролінгових процедур (підрозділ 1.2) дисертанту доцільно було б детальніше розрити свою наукову позицію стосовно доцільності створення функціональних контрольних підрозділів в системі менеджменту підприємств-суб'єктів аграрного бізнесу.

2. Потребує уточнення розкриття змісту терміну «канал інформації» та наведення певної класифікації таких каналів стосовно імплементації в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу інструментарію моніторингу, діагностики та контролінгу з побудовою відповідних систем управління.

3. Обґрунтовані, удосконалені та розвинені автором методичні прийоми та підходи доцільно було б більшою мірою адоптувати до умов та особливостей діяльності підприємств-суб'єктів аграрного бізнесу, адже у поданому в роботі вигляді вони можуть бути застосовані у будь-якій сфері економічної діяльності.

4. Автору слід було конкретизувати ознаки, принципи та критерії віднесення досліджених в роботі підприємств до суб'єктів аграрного бізнесу з урахуванням їх віднесення до сфери матеріального виробництва, галузевої та товарної спеціалізації, місця в структурі каналів ринкового розподілу продукції тощо.

5. Дисертанту варто було б більш докладно висвітлити результати опрацювання зарубіжного досвіду використання моніторингу, діагностики та контролінгу в контексті вивчення окресленої предметно-об’єктної сфери дослідження.

Вказані зауваження відображають власну наукову позицію опонента, не знижують науковий рівень дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Єгіозар’яна Артура Генріховича «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика»

виконана на актуальну тему і достатньо повно відображає сутність отриманого при виконанні дослідження нового розв'язання наукової проблеми розробки теоретично-методологічних, методичних та прикладних засад інтеграції систем моніторингу та контролінгу в менеджмент підприємств агропромислового виробництва. Результати дослідження є обґрунтованими і достовірними. Реферат відповідає основному змісту дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота «Розвиток систем моніторингу, діагностики та контролінгу в менеджменті суб'єктів аграрного бізнесу: теорія, методологія, практика» відповідає діючим вимогам, що встановлені до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук у відповідності з пп. 7, 8 та 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою КМУ від 17 листопада 2021 року № 1197 (зі змінами), а її автор – Єгіозар'ян Артур Генріхович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
імені професора Л.І. Михайлової
Сумського національного аграрного
університету **Альвіна ОРЄХОВА**

ПІДПИС Орєхової А.
ЗАСВІДЧУЮ
ПРОВІДНИЙ ФАХІВЕЦЬ
ВІДДІЛУ КАДРІВ Верчак А.В.